

УДК 101.1

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2021-2-2>**Виноградова Наталія Михайлівна**

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії, соціології
та менеджменту соціокультурної діяльності
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська 26, Одеса, Україна
ORCID: 0000-0001-5712-4934

ГЕНЕЗИС ІДЕЇ БОГА У ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ РЕЛІГІЙНОГО СВІТОГЛЯДУ

У статті розкривається еволюція поглядів на процес становлення ідеї Бога в релігійному світорозумінні індивіду та суспільства. Відзначено, що серед всіх релігійних ідей різних конфесій ця ідея займає центральне місце і є альфою і омегою будь-якого віровчення.

У роботі виявляється природа цієї абстрактної ідеї на основі аналізу таких феноменів, як релігія і релігійний культ. Відзначається, що поняття формулювання релігії нараховується не один десяток. Аналіз різних означень релігії виявляє спільність і єдність релігії і релігійного культу, причому релігійний культ виступає як зародок, ядро релігії, а релігія є розвинутим релігійним культом. Автор вважає, що релігійний культ можна розглянути як діяльність окремих людей і груп, що реалізується у формі ритуалу. Основою обряду є ритуал, який можна визначити як регламентовані традицією або установками дії окремих людей чи груп, що виявляє їх ставлення до тих чи інших подій чи явищ.

Розвиток віровчення і обрядовості релігійного культу призводять до виникнення інституту жрецтва, а пізніше – до появи церкви. На рівні перетворення первісного культу в релігію виникає віра у святість фетишу, що і стає богом. Фетиш-божок перетворюється на бога, який має священні атрибути.

Із визначення релігії видно, що центральною його ланкою є ідея бога. Раніше, ніж дати визначення ідеї бога, необхідно відтворити ланцюжок означень експліційних понять. Послідовність така: для визначення релігії як розвинутого культу необхідно розкрити його зміст, який сам експліціюється двома поняттями – вірою і обрядом. Релігійна віра, у свою чергу, як відношення суб'єкта до об'єкта вимагає розуміння суті предмета віри, який іменується фетишем і який має з точки зору суб'єкту віри бути одухотвореним (анімізм) і надприродною силою (містико-магічна властивість).

Ключові слова: обряд, віра, ідея Бога, релігійний культ, церква.

Вступ. В історії розвитку людського суспільства, його духовної культури ідея бога займала і продовжує займати важливе місце. І наш час не виняток із правил. До цієї ідеї знову і знову вертаються філософи, теологи, релігієзнавці. Відзначимо, що ідея бога є не просто об'єктом теоретичних спекуляцій інтелектуалів. Сьогодні до її обговорення залучаються політики і експерти, оскільки вона, являючись стержневою основою більшості діючих релігій, може стати і символом єднання людей, і причиною кровопролитних релігійних конфліктів. Звертання до даної проблеми лідерів держав і партій не випадкове. За зізнанням представників Союзу юристів Іонатана Гранфорда і Джона Кеннета, в ім'я релігії було вбито більше людей, ніж у всіх війнах і природних катаклізмах, разом узятих. Масштаби сучасного релігійного і етнічного конфлікту виходять за рамки розсудливості.

У релігійних ідеях віруючі знаходять відповіді на питання світогляду та політичні питання, звертаючись до норм взаємовідношень і цінностей, що склалися і освятились боже-ственным авторитетом. У деяких ісламських державах і регіонах окремих держав уряду і політичним керівникам доводиться рахуватися з вимогами мусульманського віровчення для зміцнення своїх політичних і економічних позицій. На жаль, усупереч спробам ду-

ховенства різних конфесій знайти мирні шляхи врегулювання конфліктів деякі політичні лідери використовують ідею бога у своїх цілях. Підтвердженням сказаному звучить заклик деяких релігійних ісламських політиків боротися з тими, хто відмовляється від газавата і є віровідступниками.

Результати. Небезпека релігійного протистояння реальна і у нас в Україні, після президентства Петра Порошенка. У конфесійний конфлікт втягнуто мільйони віруючих. Релігія далеко не завжди стає консолідуючим суспільним фактором.

Оскільки релігія є теорією цього світу в популярній формі, то для віруючих всі уявлення світогляду формуються релігійними ідеями. Серед всіх релігійних ідей і у всіх розвинених релігіях центральне місце займає ідея бога, яка є основою, початком і завершенням кожного адепту, кінцевою сповіддю всіх релігій світу. Подібний статус ідей бога як основи і початку всіх розвинених релігій зобов'язує автора статті у з'ясування природи цієї абстрактної ідеї звернутися до прямого спостереження і аналізу науковими засобами. Цими феноменами є релігія і релігійний культ.

Найчастіше релігію визначають як віру в надприродне, тим самим спрощуючи це складне соціальне явище. У релігієзнавчій літературі відзначається, що абстрактне мислення, яке виникає в процесі антропогенезу, є фундаментом для виникання віри в надприродне, тобто релігії.

Розмірковуючи про віру, називають це явище релігією С. Хук і У. Кларк. Практично всі автори, які зводять релігію до психологічного досвіду людини, ототожнюють його з вірою, оскільки віра є основою цього досвіду. Так, у повсякденній мові релігія найчастіше ототожнюється з вірою. Матеріалістичне означення релігії як форми суспільної свідомості хоча і не є прямим ототожненням релігії і віри, та все ж близьке до нього, оскільки суть релігійної свідомості остаточно зводиться до віри в надприродні сили, за якими ховаються реальні природні і соціальні сили.

Труднощі означення релігії пов'язані з її многогранністю. Ці труднощі підкреслюються багатьма авторами. Дж. Леуба в роботі «Вступ до психології релігії» нарахував близько п'ятдесяти таких означень. Це призводить до думки про неможливість визначити поняття релігії. Так, наприклад, Г. Оллпорт у книзі «Індивід і його релігія» вважає, що наявні означення релігії відображають лише окремі сторони цього явища, і тому безглуздо пробувати дати їй повне означення. Г. Оллпорт у даному випадку спирається на більш ранні уявлення В. Джемса про те, що «релігія – окреме явище, яке має тільки індивідуальне значення і як таке, не піддається формулюванню».

Однак такого роду складнощі у філософії існують по відношенню до будь-якого поняття чи категорії, і це не знімає необхідності дати визначення поняттям, які включені в систему, інакше сама ця філософська система позбувається наукового характеру.

Усі відомі формулювання поняття релігії можна розділити на два класи: вузькі і розширювальні. До останніх відноситься уявлення Е. Фромма про релігію як «систему думки і дії, яка розділяється групою людей, системою, яка дає індивіду основу орієнтації і об'єкт поклоніння». У розширювальному тлумаченні релігія ототожнюється з будь-яким культом у тому числі і не релігійним.

Зокрема, Р. Белла говорить про наявність у розвинених суспільствах громадянської релігії, «об'єктом культу якої може бути політичний діяч, наприклад, Лінкольн чи Кеннеді, пам'ятники яким стають предметом поклоніння» [6, с. 279]. Із цією концепцією згоден американський прагматист Д. Дьюї, який вважає, що релігія – природна потреба людини, і вона не має нічого спільного з поняттям надприродного. До розширювальних тлумачень релігії відносяться і українські релігієзнавці В.І. Лубський, В.К. Танчер.

Прикладом вузької інтерпретації релігії є вищезгадані означення її як внутрішнього досвіду індивіду. У зарубіжному релігієзнавстві до представників цієї точки зору відносять У. Джеймса, Г. Оллпорта, Дж. Коу та ін. Розуміння релігії як форми суспільної свідомості також є вузьким означенням.

Релігія, виступаючи в різних відношеннях суспільного життя, набуває вигляду різних структурних утворень і в їх вигляді виконує різні функції, як відзначає український вчений В.К. Танчер. «Між тим ці особливості релігії часто залишались непоміченими, а сама релігія розглядалась, як форма суспільної свідомості» [8, с. 6]. Із цього виникали труднощі у тлумаченні сутності і структури релігії.

В означенні Г.В. Плеханова релігія розуміється «як чітка система уявлень, настрою, дій. Уявлення утворюють міфологічний елемент релігії; настрої відносяться до області релігійного відчуття, а дії – до області релігійного поклоніння, або культу» [3, с. 330].

Аналізуючи американську структурно-функціональну школу в релігієзнавстві, деякі дослідники відзначають позаісторичний характер цього аналізу. Однак це не зовсім вірно. Звертаючись до такого функціоналіста, як Р. Белла, побачимо, що тут структурно-функціональний аналіз знаходиться в єднанні з історичним методом, а самі виділені етапи розвитку релігії та їх характеристика заслуговують уваги.

Деякі теологи також розглядають релігію історично, виявляючи сполученість розвитку продуктивних сил і релігії. Х. Кокс вважає, що коли людина змінює свої знаряддя праці і технології, вона також змінює своїх богів.

Детальними формулюваннями є означення релігії в роботах В.К. Танчера, Б.А. Лобовика, І.Н. Яблокова. «Релігія – це соціальне явище, по суті, вона являє собою:

- 1) необхідний продукт історично визначеного економічного базису;
- 2) «верхню» частину соціальної надбудови деяких суспільно-економічних формацій;
- 3) форму відчуження людської сутності;
- 4) ілюзійний відображення людських відношень;
- 5) фантастичне відображення сил, які домінують над людьми в повсякденному житті» [8, с. 5].

Як форма суспільної свідомості і соціальною організацією релігія не менш близька до базису, ніж, наприклад, мораль. Відображаючи сили, які панують у суспільстві, релігія тісно вpleтена в соціально-політичне його облаштування. Західні вчені визнають найтісніший зв'язок релігії зі станом суспільства. «Релігія, – вказує американський соціолог Дж. Мілтон Інгер, – це частина системи, яка взаємодіє з економічними і політичними процесами суспільства...» [1, с. 18].

Достатньо згадати той факт, що інститут давньоєгипетського жрецтва був визначальним елементом державності. Якщо говорити про сучасні релігії, то тут доцільно вказати на зростаючу їх роль у політичному житті арабського сходу та ісламу.

У релігієзнавчій літературі релігійний культ часто ототожнюється з обрядністю. «Релігійний культ, – писав Д.М. Угринович, – є реальна, соціально обумовлена форма впливу на ілюзорний предмет релігійної віри. Із цього випливає, що він не може розглядатися поза релігійних вірувань, символічним втіленням, яких він є» [10, с. 189].

Західна соціологія і релігія розглядає релігійний культ значно ширше, включаючи в нього не тільки обрядові дії, а й деякі групи людей, об'єднаних загальними релігійними віруваннями. У даному контексті культ ототожнюється з новими формами релігії, з її зародком. Вчені, маючи фундаментальні дослідження стародавніх вірувань, які вони іменують культурами, цілком обґрунтовано релігійні об'єднання, які виникають, також відносять до культів.

Така точка зору є свідченням ототожнювання релігії та культу. Це ототожнювання історично обґрунтоване, оскільки зведення культу тільки до обрядності означає односторонній підхід до цього складного явища.

Віра, обряд, культ і релігійне відношення знаходяться не у причинній залежності, не породжують одне інше, а взаємозумовлюють одне одного, і в цій взаємозумовленості знаходяться в діалектичній єдності. Тут можна ставити лише питання, яка із сторін в кожному конкретному випадку є провідною. Як справедливо відзначає український релігієзнавець Б.А. Лобовик, релігійний культ тісно пов'язаний із побутом людей, їхніми життєвими потребами. Саме в побутовій сфері життя віруючих релігія найбільш стійка.

Оскільки культ є єднанням віри і обряду, то визначення цих понять дозволяє сформулювати поняття «релігійний культ». Таким чином, релігійний культ можна розглядати як діяльність, яка визначається вірою в надприродні сили окремих людей або їхніх груп, яка реалізується у формі ритуалу і спрямована на встановлення і закріплення соціально значимих психологічних домінант, що зумовлюють регламентовану поведінку людей у суспільстві.

У теологічній і релігієзнавчій літературі є уявлення про первісні релігії. Вони ототожнюються з фетишизмом, анімізмом, магією і тотимізмом. До первісних релігій відносять також культ землеробства, культ предків і вождів. Усе це має під собою основу, але дані терміни не рівнозначні за об'ємом змісту. Одні з них дійсно можуть бути позначені як первісні культури, зародки майбутніх релігій, інші ж є лише боком, елементом культури і будь-якої релігії.

Необхідно особливо відзначити тотемізм, оскільки йому придано вузький смисл кровноспоріднених зв'язків людини із тваринами чи рослинами, які мають для нього господарсько-економічне значення. Тотемізм присутній не тільки в ранніх культурах, а і у всіх пізніших у тому числі і в сучасних релігіях. Тотемістичну значущість у формі опіки мають боги давньої Греції (Гермес – божество торгівлі, покровитель доріг і мандрівників, Гефест – ковальського ремесла, Діоніс – виноградарства і виноробства), давнього Риму (Юпітер – покровитель не тільки виноградної лози, а також грому і блискавки, Марс – покровитель землеробства, а пізніше, військових дій) і т.д.

У сучасних релігіях, наприклад у християнстві (католицизм і православ'я), більшість святих є покровителями окремих професій: мореходів – Микола Угодник, воїнів – Георгій Побідоносець, в сільському господарстві село мало свого святого покровителя.

Мала своїх покровителів і сама Київська Русь – святих Бориса і Глеба. Князі, які загинули в міжусобній боротьбі, стали канонізованими руськими святими, з якими пов'язане свято. Їх канонізація, перш за все, мала політичне значення для становлення державності. Борис і Глеб стали культовим символом представниками держави і церкви. Крім політичних задач, культ Глеба і Бориса відобразив і економічні потреби: так, у народних сказаннях брати-князі виступають як ковалі, які кують для людей перший плуг, долають змія, зорюють землю, а також стають покровителями хлібної ниви.

Тотемізм як у вузькому, так і в широкому сенсі є формою фетишизму. Поняття фетишизму, як і культу, виходить за рамки релігійних уявлень і може бути віднесено до багатьох соціальних явищ, які мають світський характер. Фетишизм може бути економічним, політичним, інформаційним тощо. У чому відмінність фетишу релігійного від фетиша секулярного? В основі релігійного фетиша лежать уявлення про надприродну, містичну силу об'єкта, що виступає в ролі фетиша. Таким чином, тотемізм є особливою формою фетишизму, а тотем – видом релігійного фетишу.

Інше важливе поняття – анімізм – не менш тісно пов'язане з розглянутим вище поняттям. Анімізм є необхідним елементом фетишистських уявлень. Так, покарання фетишу-божка в первісних народів свідчать про те, що фетиш наділяється властивостями одухотвореної істоти, яка реагує на фізичну біль.

У стародавньому Китаї віруючі знущалися з ідолів (фетишами), які не виконали свого обов'язку: «Що це таке, – говорили вони, – ми дали тобі місце у великому храмі, ми позолотили тебе, кормимо і обкурюємо тебе фіміамом, а ти, собако, такий невдячний, що навіть і слухати не хочеш, коли ми просимо тебе!» [1, с. 347]. Потім вони топчуть його, і якщо одержують те, чого прагнули, знову обмивають, вибачаються перед ним і обіцяють визолотити і одягнути в нову сукню. Наведений приклад ілюструє уявлення віруючих про те, що фетиш можна образити. Отже, він має ті ж психічні властивості, що і людина.

Саме із цього приводу анімізм також широко представлено в сучасних релігіях, він є важливим елементом фетишизму. Наділення різних символів віри, які є зазвичай фізичними предметами, здатністю реалізувати цілі і є проявом анімізму.

Таким чином, серед розглянутих понять поняття фетишу є найширшим і вже тому базовим. Але таким це поняття є тільки тому, що виступає формою презентації іншого, більш абстрактного і істотного поняття – «бог».

Розглянуті поняття є базовими в тому сенсі, що розкривають зміст і сутність релігії, та релігія має не тільки зміст, але й форму. Внутрішньою формою релігії є взаємозв'язок і субординація її аспектів (елементів змісту), тобто структура релігії.

Кожен елемент змісту, сама структура релігії має функції по відношенню до релігії як до цілого, до її загальносоціального значення. В єдності змісту, структури і функції полягає організація релігії як соціального явища. Структура такої соціальної організації складається із двох її видів: реальної і формальної.

Формальна структура – це сукупність догматів і приписів, зафіксованих в усній традиції чи в джерелі віровчення. Реальна структура – це особливі соціальні відношення між віруючими. Відношення ці можуть ззовні носити форму звичайних громадянських відношень, наприклад, економічних, але оскільки ці відношення виконують функцію підтримки релігії, то вони є її базовою структурою.

Сукупність цих відношень, які об'єднують людей у формальні і неформальні групи, залежно від рівня розвитку зазвичай називають общинами, приходами, в найбільш розвинутій формі – церквою. Ці форми також часто називають релігійними організаціями. Це вірно, оскільки такі соціальні групи мають ті чи інші функції, сформульовані цілі і відповідні відношення, які складають структуру цих груп, а це і є організація.

Найбільш розвинутою організацією виступає церква. Вона має складну горизонтальну і вертикальну структуру. До горизонтальної структури відносяться зв'язки між рівно значущими представниками окремих церковних звань, наприклад, настоятелями, дияконами, єпископами тощо. Вертикальна структура включає в себе установлений ієрархічний порядок, тобто систему підпорядкування від найнижчих чинів до глави церкви. Ця сукупність горизонтальних і вертикальних зав'язків є реальною структурою церкви, її внутрішньою формою.

Релігійна організація не є самоціллю. Вона являє собою інструмент реалізації соціальних функцій релігії, які часто більшість членів общини, у тому числі і лідери, не усвідомлюють. Однак деякі соціальні функції чітко зафіксовано в цілях і задачах церкви.

Наприклад, компенсаторна функція релігії чітко усвідомлюється в задачі нести втіху страждаючих, що ж до функції соціальної стабільності і управління, то якщо навіть вони і не розуміються деякими, особливо вищими чинами церкви, то, як правило, приховуються і ніяк не представлені у формальній структурі.

Розвиток віровчення і обрядової сторони культу спочатку вело до виникнення інституту жрецтва, а пізніше і до виникнення церкви. Процес удосконалення релігійної організації, її централізації правління пов'язаний із переходом релігії від політеїзму до монотеїзму.

На рівні перетворення первісного культу релігії виникає віра у святість фетишу, що, власне, і робить його богом. Святість (сакральність) пов'язана з уявленням про надприродне, містичне об'єкти поклоніння, але до нього не зводиться. Святість – непогрішимість, чистота і має позитивно етичне значення, між тим містичними, надприродними якостями володіє і «нечиста сила» (сатана, чорти, дияволи тощо). Та вона гріховна, шкідлива і прямо протилежна святому. Святе тому можна визначити як уявлення про безгріховність, добродійність, притаманні богу, в чому ця сила проявляється. Саме поняття релігії деякі теологи інтерпретують як святість.

Релігія є розвиненим культом, де предмет поклоніння набув сакральності і статусу бога, атрибути якого зафіксовані не тільки усною традицією, а й письмово, а віровчення в єдності системи обрядів і об'єднанні віруючих у своєму розвиненому вигляді має характер церкви.

Із визначення релігії видно, що центральною його ланкою є ідея бога. Раніше, ніж дати визначення ідеї бога, необхідно відтворити ланцюжок означень експліційних понять. Послідовність така: для визначення релігії як розвиненого культу необхідно розкрити його зміст, який сам експліціюється двома поняттями – вірою і обрядом. Релігійна віра, у свою чергу, як відношення суб'єкта до об'єкта вимагає розуміння суті предмета віри, який іменується фетишем і який має з точки зору суб'єкта віри бути одухотвореним (анімізм) і надприродною силою (містико-магічна властивість).

Реалізується віра в культових діях – в обряді, в основі якого лежить сформований історично незалежно від конкретного суб'єкта віри ритуал, який має для віруючого магічне значення. Магія об'єднує ритуал і віру в надприродну, містичну силу фетиша, завдяки чому сам обряд набуває магічного і містичного значення, тим самим у культурі створюється єдність духовного (віра) і фізичного (обряд, як сукупність дій).

Ряд понять набуває такої послідовності: релігія, культ, віра, обряд, магія, містика, а все це зосереджено на фетиші, який концентрує в собі як образ чи чуттєво даний предмет все містичне і магічне, що є в релігійних уявленнях.

Фетиш – божок перетворюється в бога, який має нові, ще більше священні і грізні атрибути. Його функції в суспільстві, де людина не має гарантованого забезпечення своїх матеріальних і духовних потреб, дуже важливі.

Аналіз понятійного ряду релігієзнавства дозволяє встановити генезис ідеї бога, а соціально значуща функція згуртування віруючих від ритуалів, обрядів переходить до соціального інституту (релігійної організації, яка в розвиненому вигляді набуває характеру церкви).

Висновки. I. Аналіз понятійного ряду релігієзнавства дозволяє встановити генезис ідеї бога.

II. При цьому в розглянутому ряді понять релігієзнавства виявляється два плани: перший план – розумова діяльність та її результат – виділений із навколишнього світу предмет-фетиш і переконання в наявності в ньому властивості надприродного (релігійна віра); другий план – діяльнісно-практичні операції, що набувають усе більшої соціальної значущості, від ритуалу і обряду до релігійного культу.

III. Далі на рівні розвиненого релігійного культу чи релігії відбувається злиття цих двох планів, у результаті чого і оформлюється центральне, стрижневе поняття релігії, ідея бога.

IV. При цьому:

1) подумки виділена властивість предмета поклоніння від «надприродного» піднялась до рівня «сакральності»;

2) сам предмет поклоніння набув статусу бога, і атрибути його від усних традицій виявились піднятими до морально-етичних і світоглядних уявлень, зафіксованих письмово, тобто знайшли вираження у віровчальних джерелах (що, у свою чергу, є фундаментом для теологічних спекуляцій і самої теології);

3) соціально-значуща функція згуртованості віруючих від ритуалів, обрядів переходить до соціального інституту (Релігійної організації, яка в розвиненому вигляді набуває характеру церкви).

Список використаних джерел

1. Академічне релігієзнавство. Київ, 2000.
2. Джеймс В. Многообразие религиоведства. Москва, 1910. 572 с.
3. Плеханов Г.В. Избранные философские произведения. Москва : «Политиздат», 1957, Собр. Соч. Т. 3.
4. Яблоков И.Н. Религиоведение. Москва : «Гардарика», 2000. 346 с.
5. Fromm Erich. Psychoanalyse and Religion. Aufl s. 1.1980. 139 p.
6. Bellar R. Civil Religion America. Daedalus vol. 6. 1987.
7. Clark W. A. The psychology of Religion. An Intraduction to Religion as Experience and Behavior. N. Y., 1970. 250 p.
8. Танчер В.К. Проблема теории научного атеизма. Київ : «Вища школа», изд-во Киевского университета, 1986. 208 с.
9. Yinger M. The Scientific Study of Religion. N. Y. 1970. 164 p.
10. Угринович Д.М. Психология религии. Москва : «Политиздат», 1986. 352 с.
11. Тайлор Э.Б. Первобытная культура. Москва : «Политиздат», 1989. 557 с.

References

1. Akademichne relihiyeznavstvo [Academic religious studies] – K., 2000.
2. Dzheymys V. Mnohobraziee relyhioznavstva [Academic religious studies] – Moskva, 1910. – 572.

3. Plekhanov H. V. Yzbrannyye fylosofskyye proyzedenyia [Selected philosophical works]. – M. : «Politizdat», 1957, Collected Works. V. 3.
4. Yablokov I. N. Relihiyedenye [Religious Studies]. – M. : «Gardarika», 2000, 346 p.
5. Fromm Erikh. Psykhoanaliz i relihiya [Psychoanalyse and Religion]. Aufl s. 1.1980. – 139 p.
6. Bellar R. Civil Religion America. Daedalus vol. 6. 1987.
7. Klark V. A. Psykholohiya relihiyi. Intraduktsiya do relihiyi yak dosvidu ta povedinky [The psychology of Religion. An Intraduction to Religion as Experience and Behavior] N. Y., 1970. – 250 p.
8. Tancher V. K. Problema teoryy Nauchnoho Ateyzma [The problem of the theory of scientific atheism]. – K. : «Vishcha school», K. :, 1986, – 208 p.
9. Yinger m. Naukove vyvchennya relihiyi [The Scientific Study of Religion]. N. Y. 1970. – 164 p.
10. Uhrynovych D. M. Psykholohyya relihyy Psychology of religion. – M. :, 1986. – 352 p.
11. Uhrynovych D. M. Psykholohyya relihyy [Primitive culture]. – M., 1989, – 557 p.

Vinogradova Nataliia Mykhailivna

Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor at the Department of Philosophy, Sociology
and management of socio-cultural activities
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky
26, Staroportofrankovskaya str., Odesa, Ukraine
ORCID: 0000-0001-5712-4934

GENESIS OF THE IDEA OF GOD IN THE PROCESS OF FORMATION RELIGIOUS WORLDVIEW

The article reveals the evolution of views on the process of formation of the idea of God in the religious worldview of the individual and society. It is noted that among all religious ideas of different denominations, this idea occupies a central place and is the alpha and omega of any doctrine.

The paper reveals the nature of this abstract idea based on the analysis of such phenomena as religion and religious worship. It is noted that there are more than a dozen concepts of religion. The analysis of different definitions of religion reveals the commonality and unity of religion and religious cult, and the religious cult acts as the embryo, the core of religion, and religion is a developed religious cult. The author believes that religious worship can be seen as the activity of individuals and groups, realized in the form of ritual. The basis of the rite is a ritual, which can be defined as regulated by tradition or attitudes of the actions of individuals or groups, which reveals their attitude to certain events or phenomena.

The development of doctrine and rituals of religious worship lead to the institution of the priesthood, and later to the emergence of the church. At the level of the transformation of the original cult into a religion, there is a belief in the sanctity of the fetish, which becomes a god. The fetish-idol becomes a god who has sacred attributes.

From the definition of religion it is clear that the idea of God is the central link. Earlier than the date of defining the idea of God, it is necessary to reproduce the chain of the meanings of explicit concepts. The sequence is: to determine the religion, as a developed cult, it is necessary to reveal its content, which itself is explained by two concepts – by faith and rite. Religious faith, in turn, as the relation to the subject to the object requires an understanding of the essence of the subject of faith, which is called fetish, and which has from the point of view of the subject of faith of spiritual (animism) and supernatural power (mystical property).

Key words: *rite, faith, idea of god, religious cult, church.*